

Nové mýty o domácím násilí – I.

JIRÍ SEDLÁK, RUDOLF KOHOUTEK, MILOŠ BŘEZINA

Dříve nejen většina lidí, ale i mnozí odborníci a dokonce i členové pomáhajících profesí věřili celé řadě mýtů o domácím násilí. Z nich je možno jako ilustraci uvést např. toto:

1. Mezi domácími násilníky převažují lidé chudí, kteří patří ke spodně společnosti. Opakovanými průzkumy se zjistilo, že své oběti týrají chudí i bohatí,
2. Domácí agresori jsou jedinci sociálně či psychicky zaostalí. Naopak se prokázalo, že většina agresorů patří k lidem normálním,
3. Domácí násilí vzniká v domácnostech ekonomicky slabých. Praxe to vyvrátila, neboť násilí se dopouštějí chudí i bohatí,
4. Násilníci jsou lidi s nižším vzděláním. Vznik domácího násilí však není závislý na vzdělání, jak bylo opakovaně zjištěno, protože mezi domácími agresory se vyskytují lidé se základním i s vysokoškolským vzděláním,
5. Domácí násilí se vyskytuje hlavně v rodinách alkoholiků. Pití alkoholu sice zesiluje agresi, ale není převážným vyvolávajícím faktorem domácího násilí.

Nebyla potvrzena závislost mezi domácím násilím a mezi profesí, věkem, náboženskou orientací, sociálním původem apod. Většina mýtů, které ještě donedávna ovlivňovaly náhled i řešení problémů domácího násilí, se už dnes neuznává. Některé však ještě tu a tam tvrdošijně přetrvávají. Většina dřívějších mýtů byla zcela zamítnuta opakovanými průzkumy.

Od 1. 6. 2004 se začal uplatňovat § 215a trestního zákona, který specifikuje jen trestné činy domácího násilí. Když se ověřoval v terénu způsob jeho provádění v posledních dvou a půl letech, objevila se řada omylů a nedostatků, které jsou v rozporu s duchem uvedeného zákona, podle něhož má být oběť domácího násilí ze zákona ochraňována. Některé z nich si mohou připsat na vrub samotné oběti, jiné se týkají činnosti pomáhajících profesí. Některá pochybení je možno považovat za chyby lidského faktoru, mnohé však mají charakter systémových chyb či nových mýtů. Jde o mýty, které se předtím nevyskytovaly nebo nebyly známé. Lze je však považovat za stejně chybné jako ty předchozí. Bohužel mnohdy poškozují osoby ohrožené domácím násilím. Tyto nové mýty nijak neovlivňuje řada významných a vhodných, prospěšných akcí Bílého kruhu bezpečí, také celé řady občanských sdružení, pedagogicko-psychologických poraden, psychocenter a občanských sdružení. Za současného stavu jsou jejich aktivity vhodné a potřebné. Týká se to např. nedávné celoevropské kampaně (od prosince 2006) proti všem formám násilí na ženách s názvem „Stop násilí na ženách“, jejímž cílem je vyzvat všechny evropské státy k odmítnutí tohoto násilí a přijmout patřičné kroky k jeho eliminaci. Týká se to i celé řady centrálně nekoordinovaných akcí občanských sdružení.

1. Obtížnost rozlišit domácí násilí

Jedním z nejčastěji se vyskytujících mýtů je víra v nízkou frekvenci tzv. skryté kriminality domácího násilí, která **patří jednoznačně k sociálně patologickým jevům**. Mýtus je podporovaný odhady o nízkoprocentním výskytu domácího násilí. Nízká procenta jeho výskytu (např. 12 nebo 13 %) jsou uváděna různými agenturami v poslední době. Podstatně se odlišují od dříve prezentovaných odhadů (např. 30 – 50 % výskytu, srov. např. H. Kočová 2006). Odhady se tedy v rámci současných partnerských vztahů v ČR pohybují v rozmezí jedné osminy až jedné třetiny případů, kdy dochází k projevům skryté kriminality domácího násilí. To lze pochopit. Příčinou jsou jednak různé metody zkoumání, které jdou většinou po povrchu věci, jednak značná obtížnost dostat se do **kontaktů s oběťmi**, které jsou doma týrány. Proto se snižuje šance dobrat se přesného procenta výskytu domácího násilí. S nízkými odhady korespondují relativně nízké počty skutečně řešených případů domácího násilí a naprosto mizivé počty kauz, které jsou řešeny soudně. Dalším z důvodů je malá znalost hlavních znaků domácího násilí. Vznikají pak omyly v diagnostice, v diferenciaci diagnostice i při formulování závěrů. Stává se pak, že jemnosti v rozlišování následků domácího násilí u jeho obětí nemohou ovládat často ani odborníci, natož členové pomáhajících profesí a další jedinci, kteří se setkávají ojediněle nebo častěji s případy domácího násilí. Podstatným nedostatkem je kromě neznalosti a nerespektování znaků domácího násilí i nesprávný výklad jeho definice. Vysvětlování a praktická aplikace přesného vymezení pojmu domácího násilí je potřebná nejen pro diagnostiku, ale i pro diferenciaci diagnostiku domácího násilí. Podle našeho názoru by mělo být *domácí násilí zařazeno mezi diagnózy*.

Již delší dobu je k dispozici **definice domácího násilí**. Obecně ji vymezila Světová zdravotnická organizace. Má **čtyři hlavní znaky**. *K prvnímu znaku patří opakování násilí*, které nemusí být nepřetržité, protože většinou osciluje. Nejčastěji po projevech násilí následuje klidnější období. Domácí násilí je typicky jednostranné. To znamená, že je páchá jedna osoba proti osobě druhé, která se násilníkovy brání. *Druhý znak se vyznačuje stupňováním násilí*. Kolísá nejen intenzita agresí, také se střídají jejich formy. Kromě fyzického je to psychický, sociální, ekonomický, případně sexuální typ násilí. Akcí agresorů se různého typu, délky i závažnosti může v praxi vyskytnout více než 110 různých činů (srov. J. Sedlák 2004). Důsledky domácího násilí se u obětí projevují formou příznaků ve fyzické, psychické, sociální, ekonomické, případně sexuální oblasti. Agresivní počínání domácího násilníka je obětí prožíváno trýznivě. Má v její psychice, případně v její fyzické nebo sociální oblasti negativní odezvu. Tato odezva má dlouhodobý stresový odraz v organismu, a to nejen v jeho fyzické a psychické, ale případně i v její sociální oblasti. Důsledky zaznamenáváme také v negativním ovlivňování dalších blízkých osob, především dětí. Následky u oběti doznívají typicky dlouhodobě především v její psychické a sociální oblasti. Příznaky zabírají širokou škálu. Jsou jiné při

silné, krátkodobé intenzitě násilí a jiné při slabé, ale přitom dlouhotrvající intenzitě násilí. Příznaků u obětí se může vyskytnout více než 80 druhů. Člení se do pěti kategorií jako u činů násilníků (srov. J. Sedlák 2004). Pro posouzení, zda jde nebo nejde o domácí násilí, je také důležitý *třetí hlavní znak* domácího násilí. Je jím **typ vztahu mezi osobami**. Pokud mezi posuzovanými osobami existují vazby ekonomické, psychologické, sexuální, sociální, případně fyzické, je splněn tento třetí znak domácího násilí. *Poslední znak* domácího násilí se týká **absence společenské kontroly** s možným pokračováním násilí i po odchodu obětí ze společné domácnosti. U tohoto znaku se při posuzování vyskytuje nejvíce nejasností a také pochybení.

Informovanost členů pomáhajících profesí a dalších odborníků různých profesí o definici domácího násilí by se podle našeho názoru neměla podceňovat a ani by se neměla brát na lehkou váhu. Nepřesná nebo nedostatečná znalost definice domácího násilí totiž poškozují osoby jím ohrožené. Odborníci, kteří se setkávají s projevy domácího násilí potřebují znát jeho definici proto, aby je odlišili od jiných druhů trestných činů, tj. pro přesnou realizaci diferenciální diagnózy.

2. Ohlašovací povinnost

Každý občan je oprávněn oznámit státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu skutečnost, o níž se domnívá, že jde o trestný čin. Tyto orgány jsou povinny prověřit jeho oznámení a vyrozumět ho o výsledku šetření. Kromě toho musí z úřední povinnosti, aniž by čekaly na vnější podnět, shromažďovat poznatky o podezření z trestné činnosti a konat za tímto účelem vlastní šetření a opatření. Bohužel se orgány činné v trestním řízení vyznačují jistou pasivitou, projevují shovívavost. Podněty z oznámení od obětí domácího násilí mnohdy bez dalšího prověřování odkládají jako bezdůvodné. Činí tak i odbory sociálně-právní ochrany dětí a mládeže, učitelé ve školách i psychologové se svých poradnách. Bohužel v současné době pořád převládá **mýtus** o tom, že neexistuje v případě fyzického nebo psychického napadení obětí domácího násilí ohlašovací povinnost. Přitom jde o povinnost danou zákonem. Ohlašovací povinnost se týká nejen obecně případů násilí ve fyzické oblasti, ale i případů, kdy jde i jen o podezření z páchaní trestného činu domácího násilí. Nikdo z těch, kteří se setkávají s domácím násilím, nevědí nic o této povinnosti nebo ji neplní.

Novela zákona 290/1993 s účinností od 1. ledna 1994 stanoví, že ten, kdo se hodnověrným způsobem dozví, že jiný páchá trestný čin a nepřekazí spáchání nebo dokončení takového trestného činu, může být potrestán odnětím svobody až na tři léta za trestný čin nepřekazení trestného činu podle §167 odst. 1 trestního zák. (srov. Zd. Sovák 1995). Za nesplnění uvedené povinnosti hrozí správní šetření s možností uložit pokutu až do výše 50.000,- Kč. Případy zanedbávání se hodnotí jako případy pasivního týrání (srov. I. Matoušková 2006).

Neznanost a nedodržování ohlašovací povinnosti trestných činů způsobuje téměř nulový výskyt oznamování trestných činů domácího násilí ze strany

psychologů, poraden občanských sdružení a dalších dobrovolných pracovníků i orgánů. Výjimkou je ohlašování fyzického napadení oběti s těžkými až fatálními následky na zdraví oběti ze strany lékařů. Vůbec nejsou ohlašovány případy slabšího až středně těžkého fyzického zranění oběti domácího násilí a také veškeré psychické a sociální škody na zdraví obětí. Snad jedinou a nejpočetnější skupinou jsou lékaři, kteří jsou schopni diagnostikovat děti jako oběti násilí a oznamovat to policii. Postupují podle § 38 novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Méně závažné případy fyzického násilí řeší pak komise sociálně-právní ochrany v obcích. Úrazy se zaznamenávají podle § 10 odst. 5 a 6 novely, a to při pouhém podezření z týrání dítěte nebo ze zanedbání dítěte. Záznam má vyplňovat osoba, která dítě doprovázela. Záznam je zasílán obecnímu úřadu. Stává se podkladem pro sociální šetření i jako důkazní materiál při pozdějším vyšetřování případu.

Závěry

Chybných postupů při zjišťování a řešení případů domácího násilí způsobených nepřesnými nebo chybnými představami (novými mýty) o osobách ohrožených domácím násilím nebo o osobách páchajících trestnou činností domácího násilí je více, než jsme uvedli. Způsobují domácím násilím ve svých důsledcích poškozování ohrožených osob, ať jsou to děti předškolního nebo školního věku či osoby dospělé, handicapované nebo staré.

K těm mýtům, které jsme uvedli, patří řada dalších. Např. mýtus o povinnostech a právech obětí domácího násilí, mýtus o údajně zbytečně časté, nadměrné a nesprávné kriminalizaci domácího násilí, mýtus o právech násilného rodiče, která mají být nadřazena právu týraného nezletilého, takže týraný je povinen stýkat se s tyranem, případně obět v krizovém centru se zpracovává tak, aby se s ním povinně stýkala, dále pak mýtus o mylném přesvědčení, že není možno změnit ani stereotypy násilníků, ani stereotypy jejich obětí, že nelze překonat strach obětí před domácím agresorem

Za zvláště vadný považujeme mýtus o tom, že psychické formy násilí jsou přehnaným výmyslem obětí, takže na ně není třeba brát zřetel při projednávání domácího násilí, mýtus o masivně převládající formě fyzických útoků domácích násilníků, mýtus o zanedbatelném významu sociálních forem domácího násilí, mýtus o neomylnosti soudních znaleckých posudků, mýtus o tom, že u soudu je možno lékařské zprávy o poškození obětí domácího násilí bagatelizovat, mýtus o aplikaci psychoterapie u obětí domácího násilí a další.

Literatura

- Matoušková, Ivana: Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, 3. část – Děti jako oběti násilí. Zpravodaj Kraj Vysočina, září 2006, č. 9, s. 5-6.
- Sedlák, Jiří: Posuzování následků domácího násilí. XXI. Psychologické dny. „Svět žen a svět mužů. Polarita a vzájemné obohacování.“ Olomouc 9.-11.9.2004.

Další literatura u autorů.